

A Régiségtudományi Intézet ásatásai 1942-ben.

Die Ausgrabungen des Archaeologischen Instituts im Jahre 1942.

Újabb ásatás a hódmezővásárhelyi Kőkénydombon.

1929 óta negyedik alkalommal ásatott az intézet a Kőkénydombon ez év augusztus 3–28. közt. Szükségessé tette ezt az a körülmény, hogy egyrészt még mindig csak aránylag kis területet tártunk fel, ezen a rendkívül gazdag és nagykiterjedésű telepen, másrészt a vetésforgó szerint ebben az évben olyan területek szabadultak fel, amelyek az eddigi tapasztalatok szerint leggazdagabbaknak látszottak.

A munka olyan területeken folyt, amelyek az 1929. évi, első ásatás házhelyeivel, a Kovács Imréné tanyájában feltárt hat lakóházzal közvetlenül érintkeznek. Az a terület, ahol annak idején a bronzkorinak látszó sírokat találtuk s amely akkor ákácfaakkal volt beültetve, részint a faültetéssel és kiszedéssel, részint már előbb, a házépítéshez szükséges föld kitermelésével, annyira bolygatva lett, hogy a szó szoros értelemben semmi sem maradt az eredeti helyén. Így természetes, hogy a bronzkori temető folytatását nem találhattuk meg. Sajnálatos ez, mert úgy itt, mint a telep más, kissé távolabb eső területén már találtunk bronzkori sírmaradványokat.¹

Szerencsére olyan helyeken háborítatlan volt a terület, ahonnan újabb öt

házhelyet, illetőleg azok jól-rosszul megmaradt részeit sikerült feltárni. Ezzel a Kőkénydombon feltárt házak száma, nem számítva a fölszínesen, de összefüggően jelentkező sártapaszrétegeket, 18-ra emelkedett. Ismerve a telep nagy kiterjedését, kétségtelen, hogy még igen sok ház maradványa lappang a föld alatt, sajnos loginkább ma is beépített területen.

A most feltárt házak közül három az 1929-ben, Kapocsi Sándor tanyájában feltárt házzal mutat azonos elrendezést. Nemesak a sártapaszréteg feküdt úgy, de a megállapítható határon belől, az edények, illetőleg az edénytöredékek csomói is hasonló módon feküdtek.² Egy ház, a Szabó Istváné tanyájában, 1940-ben feltárt, nagyméretű edényekkel felszerelt gabonartárhoz hasonlóan,³ nagyméretű edényeket foglalt magában. Csak annyiban különbözött attól, hogy ennél, ha töredezett állapotban is, de kétségtelenül megvolt az egyformán síma, letapasztott padozat.

Az ötödik egészen új típusú s vele a kőkénydombi háztípusok eddig megállapított formája immár háromra emelkedett.

² U. ott. VI. 83. l. 18. kép.

³ Képét a Folia Archaeologica 1942. évi V. kötetében közöljük.

¹ Dolgozatok, XVI. 182–185. XXXIII. t.

Az első évben csupán egyszerű kunyhókat találtunk, fal nélküli tetőszerkezettel. Ilyenek voltak a második alkalommal feltárt lakások és raktár is. A harmadik alkalommal sárfalú házak maradványai kerültek elő, valószínűleg egyszerű lapos fedéllel. A most talált egyik ház, egyszerű kunyhófedele volt ugyan, de a föld alá volt sülyesztve a padozata.⁴

Ennek az új típusú háznak nem volt meg mind a négy fala. Csak kettőnek egy-egy aránylag kis részletét lehetett pontosan megállapítani. Eltérően a múlt évben feltárt háztól, ezeknek a falazata nem emelkedett a föld színe fölé. Le volt ásva a föld alá 50–60 cm mélyre. Az így nyert falfelület aztán gondosan le volt tapasztva és símítva.

Mindössze két helyen lehetett ezt a jelenséget megállapítani. A későbbi bedúrások — dögtemetkezés — tönkretették az összefüggéseket. A két helyen sértetlenül ránk maradt falrészlet azonban elég annak megállapítására, hogy az új típus veremszerűen mélyedt a föld alá s ha tetőszerkezete a kunyhókéra hasonlított is, kétségtelenül nagy haladást mutat az előző típusokkal szemben.

Figyelmet érdemel a gabonaktár újabb jelentkezése. Bár korántsem maradt olyan jó karban, mint az 1940. évi s gabonamaradványok éppenúgy nem voltak benne, a nagyméretű edények rendeltetése s így az épületé sem lehet kétséges. Ez az újabb lelet is megerősíti azt a feltevésünket, hogy ez a típus is általánosan el lehetett terjedve.

Az előkerült leletanyag rendkívül gazdag. A kunyhókban lépter-nyomon találtuk az egy csomóban fekvő, egy-egy edényhez tartozó cserepeket, ame-

lyek feldolgozva jelentős új formakészlettel is szaporítani fogják a tiszai-kultúra eddig is változatos leltárát.

Nagyméretű élelmentartó edények, kisebb háztartási edények és a kultúrára annyira jellemző díszítésekkel ellátott serlegalakú és talpesöves edények tömegesen fordultak elő, úgy a lakások padozatán, mint a különösen nagyméretű hulladékgödörökben.

Egyes helyeken a települési szint annyira magasán volt, hogy az edényeket a nem túlságosan mélyen járó eke is elszántotta.

A különleges formájú edények közül egyelőre csak négyet szándékozunk megemlíteni. Az egyik egy talpesöves oltár, amelyhez hasonlót úgy az 1929. évi ásatások alkalmával,⁵ mint három évvel később a közel fekvő Kiss-tanya telepén⁶ is találtunk. A másik egy nagyjából lekerekített háromszög formájú, kb. 15 cm magas oldalakon nyugvó — gyakorlati rendeltetést semmiképpen nem szolgáló — valószínűleg kultusztárgy, amelynek felső lapját pompás meander vonalak díszítik. Az egyik hulladékgödör tetején olyan magasán fekiúdt, hogy egy részét elszántották. A harmadik egy agyagsármolyon elhelyezett nyúlánk edény, amelyről csak a kiegészítés után tünt ki, hogy eredetileg éppenúgy női alakot ábrázolhatott, mint a negyedik példány, amely csaknem tökéletesen épen került elő, közvetlenül az előbbi edény mellől.

Ennek, az irodalomba *kőkénydombi Venus* néven bevezetett darabnak részletes leírását, fényképét és kiterített rajzát már közöltük.⁷ Itt csak annyit kívánunk róla megjegyezni, hogy testének legnagyobb részét a felső lábszá-

⁴ Valamennyi háztípust, az összes eddig talált formákkal együtt a *Fol. Arch.* 1943. évi kötetében, gazdag képanyaggal közöljük.

⁵ *Dolgozatok*, VI. XXVI. t. alsó kép.

⁶ U. ott, IX–X. VIII. t. 7.

⁷ A *kőkénydombi Venus*. — *Délvidéki Szemle*, 1942. 458–463. l.

rakra is kiterjedő díszítés borítja. A tiszai-kultúra jellemző díszítései vannak rajta, egyszínű vörös okker festékekkel bevonva. Ez idő szerint a tiszai-kultúrának ez a legművészebb alkotása.

Az anyag többi része általánosan ismert darabokból áll. Csonteszköz aránylag kevés van. De annál több a kőbalt. Ezek közt feltűnően sok a változat. Trapéz- és kaptafaforma éppen úgy előfordul, mint a nyéllyukas példány. Tekintettel arra, hogy ezek mindig a teljesen azonos kultúrát megőrzött házakban és hulladékgyűjtőkben fordultak elő, alkalmasak lesznek a kökénydombi többi anyaggal együtt arra, hogy a balták kérdéséből a zárt leletből tisztázzuk. Az anyag ismeretében nagyon meggondolandó a baltatípusok időrendi osztályozása. Hogy ez a vizsgálat — más telep hiteles anyagára is kiterjedve — milyen eredménnyel fog végződni, azt előre nem tudjuk, de annyi tény, hogy a Kökénydombon a balták alapján semmi esetre sem lehet kronológiát csinálni.

Sok figyelmet érdemel a legnagyobb hulladékgyűjtőbe temetett, de bolygatott állapotban talált zsugorított gyermek csontváza. Töredékesen maradt koponyáján és lábszárcsontjain határozottan fel lehet ismerni a vörös okker festék nyomait. Minthogy ilyen kis gyermeknél aligha lehet olyan értelemben beszélni a test festéséről, mint a felnőtteknél, valószínűnek látszik, hogy itt kétségtelenül a halott viaszszárga arcától való irtózásban kell a festés okát keresni. A szokás egyébként a Kökénydombon feltárt csontvázak egyikénél-másikánál is megvolt.⁸

A gazdag leletanyag megérdemelné, hogy a Kökénydombról, hazánk leggazdagabb tiszai-kultúrába tartozó telepéről, bőséges képanyaggal illusztrált monographia jelenjék meg. Ennek a költségei azonban — sajnos — nem állanak rendelkezésünkre.

Dr. Banner János.

⁸ Dolgozatok, VI. kt. 76. l.

Neuere Ausgrabungen am Kökénydomb bei Hódmezővásárhely.

Das Institut liess Ausgrabungen am Kökénydomb zwischen dem 3—28. August dieses Jahres, seit 1929 das viertemal, vornehmen. Dies machte jener Umstand notwendig, dass wir einestheils verhältnismässig nur noch ein kleines Gebiet in dieser ausserordentlich reichen, weitreichenden Siedlung freilegen konnten, andererseits wurden in diesem Jahre solche Flächen frei, welche nach den bisherigen Erfahrungen für die reichsten erscheinen.

Die Arbeit wurde an solchen Stellen vorgenommen, welche mit den 6 Häusern, der ersten Ausgrabung des

Jahres 1929, die in der Farm von Frau I. Kovács freigelegt wurden, in Zusammenhang stehen. Die Stelle, wo wir seiner Zeit die für bronzezeitlich erscheinenden Gräber ausgruben, und welche damals mit Akazienbäumen bepflanzt war, wurde teils durch Einpflanzen und Herausnehmen der Bäume, teils durch Herausheben der zur Hausbau nötigen Erde so zerstört, dass nichts an seinem ursprünglichen Platz blieb. Es ist also selbstverständlich, dass wir die Fortsetzung des bronzezeitlichen Gräberfeldes nicht finden konnten. Es ist sehr bedauerlich, weil wir früher bronzezeitliche Relikte